Þriðjudaginn 29. mars 1994.

Nr. 10/1994. **Íslenska ríkið**
(Gunnlaugur Claessen hrl.)
gegn
Félagi vatnsvirkja hf.
(Helgi V. Jónsson hrl.)
(Pétur Guðmundarson hrl.)
og gagnsök

Hlutafélög. Hlutabréf. Sameignarfélög. Skattskylda. Tekjuskattur. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Hrafn Bragason, Guðrún Erlendsdóttir og Haraldur Henrysson, Ingibjörg Benediktsdóttir, settur hæstaréttardómari, og Guðmundur Jónsson, fyrrverandi hæstaréttardómari.

Aðaláfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 10. janúar 1994. Hann gerir eftirfarandi dómkröfur:

„1. Að úrskurður ríkisskattanefndar nr. 1 frá 8. janúar 1992 í kærumáli stefnda verði felldur úr gildi, að því er tekur til niðurfellingar á tekjuskatti, kr. 68.297, og stefnda verði gert að greiða þessa fjárhæð í samræmi við álagningu skattstjóra, dags. 21. október 1991.

2. Að viðurkennt verði með dóminum, að greiðsla kr. 7.232.055 (7% af kr. 103.315.073), er stefndi móttók sem arð af hlutafé frá Sameinuðum verktökum hf. árið 1990, sé skattskyld sem tekjur samkvæmt lögum um tekjuskatt og eignarskatt nr. 75/1981.

Til vara er í þessum lið dómkröfu með sama hætti krafist viðurkenningar á skattskyldu á kr. 6.532.055 (7% af kr. 95.483.225 ÷ 151.771 = 6.532.055).

3. Krafist er dráttarvaxta af fjárhæð kröfuliðar 1 skv. 6. mgr. 110. gr. og 1. mgr. 112. gr. laga nr. 75/1981 með síðari breytingum og III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 1. desember 1991 til greiðsludags."

Þá krefst aðaláfrýjandi málskostnaðar úr hendi gagnáfrýjanda í héraði og fyrir Hæstarétti.

Gagnáfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 20. janúar 1994. Hann krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms um sýknu

af kröfum aðaláfrýjanda og málskostnaðar úr hans hendi í héraði og fyrir Hæstarétti.

I.

Í lögum nr. 6/1935 um tekjuskatt og eignarskatt var ákvæði þess efnis, að ekki teldist til tekna sá eignarauki, sem stafaði af því, að fjármunir skattgreiðanda hækkuðu í verði. Þetta gilti þó ekki um eign í hlutafélagi. Ef slík eign hækkaði í verði, var öll ráðstöfun hennar skattskyld, nema um væri að ræða sölu á hlutabréfum. Hin öra verðbólga, sem ríkti hér á landi um áratugaskeið, leiddi til þess, að misræmi gat orðið á skattskyldu eftir því, hvaða eignir var um að ræða. Úr þessu var reynt að bæta með því að heimila útgáfu jöfnunarhlutabréfa, án þess að þau bréf yrðu talin skattskyld hjá félaginu eða hluthöfum, enda var talið, að hér væri raunverulega um leiðréttingu að ræða vegna breytinga á gildi peninga.

Heimild til útgáfu skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa var fyrst lögleidd hér á landi með ákvæði D-liðar 7. gr. laga nr. 70/1962 um tekjuskatt og eignarskatt. Þau skilyrði voru fyrir skattfrelsi jöfnunarhlutabréfanna, að úthlutunin hefði ekki í för með sér breytta eignarhlutdeild hluthafa í hlutafélagi, að útgáfa bréfanna væri byggð á raunverulegum verðmætum í sjóðum, öðrum en skattfrjálsum varasjóði, eða öðrum eignum félagsins, sem verið hefðu í eigu þess í minnst þrjú ár, og samanlagt nafnverð jöfnunarhlutabréfanna, miðað við hlutafé félagsins, væri ekki hærra en svaraði til almennrar verðhækkunar frá stofnun félags eða frá innborgun hlutafjár. Í 22. gr. laganna var fjallað um endurmat eigna, og í H-lið var ákvæði, sem heimilaði atvinnufyrirtækjum á árunum 1962 til 1963 að meta áætlað endurkaupsverð fastafjármuna sinna og breyta bókfærðu verði á eignum samkvæmt því, og taldist slík verðhækkun ekki til skattskyldra tekna. Endurmat þetta náði aðeins til fyrnanlegra eigna.

Í lögum nr. 68/1971 um tekjuskatt og eignarskatt, D-lið 7. gr., var ákvæði um úthlutun jöfnunarhlutabréfa svipaðs efnis og framangreint ákvæði laga nr. 70/1962, að öðru leyti en því, að útgáfa bréfanna átti að byggjast á „raunverulegu verðmæti hreinna eigna félagsins, annarra en arðjöfnunarsjóðs eða skattfrjáls varasjóðs“. Í ákvæði til bráðabirgða IV (sem varð með lögum nr. 7/1972, ákvæði

til bráðabirgða II) var gerð sú breyting, að á árunum 1971 og 1972 var útgáfa jöfnunarhlutabréfa ekki takmörkuð af verðhækkunarvísitölu, en henni settur nýr grunnur miðað við janúar 1973. Nýjar endurmatsreglur voru settar í lög nr. 7/1972 fyrir árin 1971 og 1972, sem miðuðu við fyrnanlegar eignir.

Með lögum um tekjuskatt og eignarskatt nr. 40/1978, sbr. lög nr. 7/1980, var reglunum um útgáfu jöfnunarhlutabréfa og endurmat eigna breytt. Þar var opnuð heimild til útgáfu jöfnunarhlutabréfa miðað við raunverulegt verðmæti hreinnar eignar hlutafélags í árslok 1978, óháð vísitölu liðinna ára, en útgáfa jöfnunarhlutabréfa eftir það bæði bundin hreinni eign og vísitölu. Þetta var hliðstæð heimild og veitt var með lögum nr. 68/1971, en sá munur var á, að ekki var áskilið, að útgáfan færi fram innan tiltekinna tímamarka. Í ákvæði til bráðabirgða IV, sbr. lög nr. 7/1980, voru reglur um endurmat eigna: „Á árinu 1979 skal framkvæma endurmat á þeim fyrnanlegu eignum, sbr. 32. gr. þessara laga og 15. gr. laga nr. 68/1971, sbr. 7. gr. laga nr. 7/1972, sem voru í eigu skattaðila í byrjun þess árs. Endurmatið skal þannig framkvæmt að kostnaðarverði (stofnverði) skal breytt eftir verðbreytingarstuðli fyrir hvert ár. Kostnaðarverð, þannig framreiknað, myndar nýjan fyrningargrunn sem fyrning reiknast af, í fyrsta sinn á árinu 1979. . . .Ríkisskattstjóri skal fyrir árslok 1979 reikna verðbreytingarstuðul fyrir eignir sem skattaðili hefur eignast á árunum 1964 til 1978. Stuðullinn skal miðast við breytingu á meðaltalsbyggingarvísitölu milli ára. . .“ Þá koma nánari reglur um reikningslega útfærslu matsins, en síðan segir: „Reglur þessa ákvæðis gilda einnig um endurmat ófyrnanlegra eigna eftir því sem við á. – Skattaðilar, sem eiga eignir í ársbyrjun 1979 sem ber að endurmeta, skulu senda skattstjóra, eigi síðar en með skattframtali 1980, greinargerð um endurmatið í því formi sem ríkisskattstjóri ákveður.“ Samkvæmt þessum endurmatsreglum var raunverulegt verðmæti hreinnar eignar leiðrétt miðað við árslok 1978, og var heimilt að verja þessari hreinu eign til útgáfu jöfnunarhlutabréfa. Um þá útgáfu var ákvæði til bráðabirgða II í lögum nr. 40/1978 og lögum nr. 75/1981. Um úthlutun jöfnunarhlutabréfa, sem byggð var á breytingu hreinnar eignar eftir árslok 1978, átti að fara eftir ákvæðum 9. gr. laganna, en samkvæmt henni mátti samanlagt nafnverð jöfnunarhlutabréfanna „ekki vera hærra en svarar til hækkun-

ar á hlutafé félagsins í samræmi við almennar verðhækkanir frá 1. janúar 1979 eða frá stofnun hlutafélags eða innborgun hlutafjár eftir þann tíma.“

II.

Gagnáfrýjandi máls þessa er hlutafélag, sem stofnað var árið 1957. Aðaleign félagsins hefur frá upphafi verið hlutabréf í Sameinuðum verktökum hf., og var gagnáfrýjandi eigandi að 7% hlutafjár í Sameinuðum verktökum hf., en aðaleign þess félags var á þessum tíma helmingseignarhluti í Íslenskum aðalverktökum sf. Gögn málsins bera með sér, að Sameinaðir verktakar hf. gáfu út jöfnunarhlutabréf a.m.k. frá árinu 1979. Ríkisskattstjóri setti reglur um mat á eignum miðað við 31. desember 1978 vegna heimildar hlutafélaga til útgáfu jöfnunarhlutabréfa. Að áliti ríkisskattstjóra var heimild Sameinaðra verktaka hf. til útgáfu jöfnunarhlutabréfa á árinu 1979 miðuð við 18.567.010 krónur samkvæmt efnahagsreikningi félagsins í árslok 1978. Ekki fór fram endurmat á eignarhluta félagsins í Íslenskum aðalverktökum sf., en miðað var við eignfært stofnfé 170.000 krónur. Hlutafé í árslok 1978 var 800.000 krónur. Allt fram til ársins 1990 var eignarhluti Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf. talinn til eignar í efnahagsreikningi á upphaflegu stofnverði, en í skýringum með ársreikningum til þess tíma var athugasemd um, að raunvirði eignarhlutans væri hátt yfir nafnverði stofnfjár. Með bréfi 5. júní 1990 óskuðu Sameinaðir verktakar hf. þess, að ríkisskattstjóri endurskoðaði ákvörðun sína um heimild félagsins til útgáfu jöfnunarhlutabréfa á árinu 1979, þannig að tekið yrði tillit til 50% eignarhluta hlutafélagsins í sameignarfélaginu Íslenskum aðalverktökum og hann endurmetinn. Ríkisskattstjóri féllst ekki á erindi þetta. Var heimild félagsins til útgáfu jöfnunarhlutabréfa á árinu 1979 því óbreytt. Ríkisskattstjóri taldi hreina eign félagsins miðað við eignastöðu í árslok 1978 hafa verið 18.567.010 krónur, en Sameinaðir verktakar hf. töldu hreina eign hafa verið 40,9 milljónir króna, en þá hafði verið metin upp 170.000 króna stofnfjáreign Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf. Samkvæmt reglum ríkisskattstjóra var öll útgáfuheimildin framreiknuð eftir vísitölu jöfnunarhlutabréfa, og taldi hann heimild til útgáfu jöfnunarhlutabréfa á árinu 1990 vera 103.315.073 krónur. Það

ár gáfu Sameinaðir verktakar hf. út jöfnunarhlutabréf fyrir 105.483.225 krónur. Ríkisskattstjóri taldi það vera 2.168.152 krónur umfram heimild, sem hann skattlagði sem tekjur. Eins og lýst er í hinum áfrýjaða dómi, taldi ríkisskattanefnd aftur á móti, að endurmeta bæri eignarhluta Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf., og hefði því Sameinuðum verktökum hf. verið heimilt að gefa út öll jöfnunarhlutabréfin, að fjárhæð 105.483.225 krónur, þannig að hluthafar í Sameinuðum verktökum hf. nytu skattfrelsis af þeirri útgáfu.

Eins og að framan er lýst, gáfu Sameinaðir verktakar hf. út skattfrjáls jöfnunarhlutabréf allt frá árinu 1979. Árið 1988 hóf félagið að gefa út jöfnunarhlutabréf og lækka hlutaféð um leið og greiða það út til hluthafa. Var þetta gert innan framangreindra marka heimildar ríkisskattstjóra til ársins 1990. Í ljós er leitt, að Sameinaðir verktakar hf. hækkuðu hlutaféð með útgáfu jöfnunarhlutabréfa á árunum 1988 til 1992 um rúmar 1.300.000.000 króna og lækkuðu það með útborgun til hluthafa á sama tíma um rúmar 1.200.000.000 krónur.

III.

Ágreiningur máls þessa hjá skattyfirvöldum snerist um heimild Sameinaðra verktaka hf. til útgáfu skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa árið 1990. Á aðalfundi félagsins 6. júní 1990 var stjórninni heimilað að auka hlutaféð um 105.483.225 krónur með útgáfu jöfnunarhlutabréfa. Jafnframt heimilaði fundurinn stjórninni að lækka hlutaféð um 95.483.225 krónur og greiða hluthöfum þá fjárhæð.

Ein af málsástæðum aðaláfrýjanda er sú, að ekki hafi verið lagalegur grundvöllur fyrir útgáfu jöfnunarhlutabréfa, og ákvörðun aðalfundarins 6. júní 1990 hefði engar réttarverkanir haft í þá átt, þar sem hvorki hlutafjáraukningin né hlutafjárlækkunin var tilkynnt til Hlutafélagaskrár og hlutabréfin voru aldrei gefin út. Samkvæmt 4. mgr. 37. gr. laga nr. 32/1978 um hlutafélög er hækkun hlutafjár með útgáfu jöfnunarhlutabréfa ekki gild, fyrr en ákvörðun hefur verið skráð. Í athugasemdum með frumvarpi því, sem síðar varð að lögum um hlutafélög nr. 32/1978, segir, að ákvæðið hafi það í för með sér, að ekki megi gefa út jöfnunarhlutabréf, fyrr en ákvörðunin hafi verið tilkynnt og skráð. Samkvæmt þessu er það lögbundið skilyrði fyrir útgáfu skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa, að hún sé tilkynnt

til Hlutafélagaskrár. Í 5. mgr. 42. gr. laganna er einnig boðið, að ákvörðun um lækkun hlutafjár skuli tilkynnt til Hlutafélagaskrár, og falli hún úr gildi, ef hún er ekki tilkynnt á réttum tíma. Samkvæmt skýrum ákvæðum hlutafélagalaga var því ákvörðun aðalfundar Sameinaðra verktaka hf. um útgáfu skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa ógild svo og ákvörðun um lækkun hlutafjárins. Ekki verður þó á það fallist með aðaláfrýjanda, að þetta leiði þegar til þess, að líta beri svo á, að skattleggja eigi þá fjárhæð, sem hluthafar fengu greidda vegna hlutafjárlækkunar, eins og um arð væri að ræða, sbr. 1. mgr. 9. gr. laga nr. 75/1981. Eins og kröfugerð og aðild í málinu er háttað, reynir ekki heldur á það, hvort hluthöfunum beri að endurgreiða fé, sbr. 110. gr. hlutafélagalaga. Til úrlausnar í málinu verður þá, hvernig hátta skuli skattalegri meðferð hjá hluthöfum.

IV.

Í kafla I hér að framan er lýst reglum laga nr. 40/1978, sbr. lög nr. 7/1980 um útgáfu jöfnunarhlutabréfa og endurmat eigna miðað við raunverulegt verðmæti hreinna eigna í árslok 1978. Voru heimildir Sameinaðra verktaka hf. miðaðar við 18.567.010 krónur og hlutaféð var 800.000 krónur. Ekki verður séð, að þá hafi verið farið fram á það, að stofnfé Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf. yrði endurmetið. Hér var um eins skiptis heimild til endurmats að ræða. Samkvæmt ákvæði til bráðabirgða IV í lögum nr. 40/1978, sbr. lög nr. 7/1980, átti að framkvæma endurmatið á árinu 1979 á þeim eignum, sem voru í eigu skattaðila í byrjun þess árs. Í 8. mgr. ákvæðis til bráðabirgða IV í lögum nr. 7/1980 sagði: „Skattaðilar, sem eiga eignir í ársbyrjun 1979 sem ber að endurmeta, skulu senda skattstjóra, eigi síðar en með skattframtali 1980, greinargerð um endurmatið í því formi sem ríkisskattstjóri ákveður.“ Það var ekki fyrr en árið 1990, sem Sameinaðir verktakar hf. létu endurmeta stofnféð. Var þá heimild til endurmats samkvæmt framansögðu fallin niður.

Á árunum 1979 og 1980 setti embætti ríkisskattstjóra almennar viðmiðunarreglur um endurmat eigna við útreikning á úthlutunarheimild jöfnunarhlutabréfa. Þar voru m.a. þær reglur um mat á eignarhlut í öðrum félögum, að ekki skuli meta til hreinnar eignar hlut í sameignarfélagi nema á nafnverði stofnframlags, en heimilt

var að endurmeta hlutabréf hlutafélags í öðru hlutafélagi að fullnægðum ákveðnum skilyrðum. Framkvæmd skattyfirvalda um endurmat var því mismunandi eftir því, hvort um var að ræða eignarhlut í sameignarfélagi eða hlutafélagi. Engin dæmi eru um, að stofnfé í sameignarfélögum hafi verið endurmetið til útgáfu jöfnunarhlutabréfa hjá hlutafélagi. Þótt framkvæmdin hafi verið á annan veg, þegar um eignarhluta í hlutafélagi var að ræða, verður ekki á það fallist, að um sé að ræða brot á jafnræðisreglu, þar sem hér er um ólík félagaform að ræða, sem mismunandi lagareglur gilda um, m.a. um ábyrgð eigenda, úttekt úr félagi og skattskyldu eignarhluta. Verður því að telja, að ekki hafi verið heimild til að endurmeta stofnfé Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf.

Af framansögðu leiðir, að taka ber til greina kröfulið 1 í kröfugerð aðaláfrýjanda, en hún felur í sér, að úrskurður skattstjóra í Reykjanesumdæmi frá 21. október 1991 verði látinn gilda og gagnáfrýjanda gert að greiða 68.297 krónur í tekjuskatt með vöxtum, svo sem í dómsorði greinir.

Liður nr. 2 í kröfugerð aðaláfrýjanda er ekki samrýmanlegur kröfulið nr. 1, og verður því ekki tekin afstaða til hans samkvæmt 1. mgr. 25. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Ber því að vísa þeim kröfulið frá héraðsdómi.

Rétt þykir, að málskostnaður falli niður í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómsorð:

Öðrum kröfulið aðaláfrýjanda, íslenska ríkisins, er vísað frá héraðsdómi.

Úrskurður ríkisskattanefndar nr. 1 frá 8. janúar 1992 er felldur úr gildi.

Gagnáfrýjandi, Félag vatnsvirkja hf., greiði í tekjuskatt 68.297 krónur í samræmi við álagningu skattstjóra 21. október 1991 með dráttarvöxtum samkvæmt 6. mgr. 110. gr. og 1. mgr. 112. gr. laga nr. 75/1981 með síðari breytingum og III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 1. desember 1991 til greiðsludags.

Málskostnaður fellur niður í héraði og fyrir Hæstarétti.

Sératkvæði
Guðmundar Jónssonar

Ég tel ákvæði 2. tl. 111. gr. laga um meðferð einkamála nr. 91/1991 ekki vera grundvöll til að hafna þeirri málsástæðu áfrýjanda, sem fram kemur í stefnu, að ákvarðanir aðalfundar Sameinaðra verktaka hf. um hækkun hlutafjár og síðan um lækkun þess hafi ekki haft réttarverkanir. Ég tel því, að sú málsástæða verði lögð til grundvallar í málinu, og er samþykkur þeirri ályktun héraðsdóms, að greiðsla til hluthafa vegna ógildrar lækkunar hlutafjár ætti samkvæmt ákvæði 110. gr. laga um hlutafélög nr. 32/1978 að ganga til baka. Samkvæmt því tel ég, að eins og atvikum er háttað, hafi þetta í för með sér, að sýkna beri stefnda að svo stöddu af kröfum áfrýjanda.

Að virtum öllum atvikum málsins tel ég, að málskostnaður eigi að falla niður í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjaness 15. desember 1993.

I.

Mál þetta, sem dómtekið var 17. nóvember 1993, hefur fjármálaráðherra, Friðrik Sophusson, kt. 181043-4649, Arnarhvoli, Reykjavík, höfðað fyrir dóminum með stefnu, birtri 30. apríl 1993, á hendur Félagi vatnsvirkja hf., kt. 570372-0929, Hafnahreppi, Gullbringusýslu.

Dómkröfur stefnanda eru þessar:

1. Að úrskurður ríkisskattanefndar nr. 1 frá 8. janúar 1992 í kærumáli stefnda verði felldur úr gildi, að því er tekur til niðurfellingar á tekjuskatti, kr. 68.297, og stefnda verði gert að greiða þessa fjárhæð við álagningu skattstjóra, dags. 21. október 1991.
2. Að viðurkennt verði með dóminum, að greiðsla kr. 7.332.055 (7% af kr. 103.315.073), er stefndi móttók sem arð af hlutafé frá Sameinuðum verktökum hf. árið 1990, sé skattskyld sem tekjur samkvæmt lögum um tekjuskatt og eignarskatt nr. 75/1981.
3. Krafist er dráttarvaxta af fjárhæð kröfuliðar 1 skv. 6. mgr. 110. gr. og 1. mgr. 112. gr. laga nr. 75/1981 með síðari breytingum og III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 1. desember 1991 til greiðsludags.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi stefnda að mati réttarins.

Af hálfu stefnda er krafist sýknu af öllum kröfum stefnanda og að stefnanda verði gert að greiða honum málskostnað að mati réttarins.

II.

Stefndi, Félag vatnsvirkja hf., er eigandi að 7% hlutafjár í Sameinuðum verktökum hf. Aðaleign Sameinaðra verktaka hf. er eignarhluti í sameignarfélaginu Íslenskum aðalverktökum sf. Mál þetta snýst fyrst og fremst um heimild Sameinaðra verktaka hf. til úthlutunar skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa á árinu 1990, en á aðalfundi félagsins hinn 6. júní það ár var stjórn félagsins heimilað að auka hlutafé þess um kr. 105.483.225,00 með útgáfu jöfnunarhlutabréfa. Jafnframt heimilaði fundurinn stjórninni að lækka hlutaféð um kr. 95.483.225,00 og greiða hluthöfum þá fjárhæð. Bréfin voru aldrei gefin út og ákvörðunin um útgáfuna ekki tilkynnt Hlutafélagaskrá.

Ríkisskattstjóri hafði látið uppi það álit, að unnt væri að gefa út jöfnunarhlutabréf, að fjárhæð kr. 103.315.073,00, með þeim áhrifum, að bréfin væru skattfrjáls í hendi móttakanda. Þar sem hið stefnda félag er eigandi að 7% hlutafjár í Sameinuðum verktökum hf. komu í hlut þess 7% af kr. 105.483.225,00 eða kr. 7.383.825,00, þar af kr. 151,771,00, sem er umfram þá fjárhæð, sem ríkisskattstjóri taldi mögulega úthlutun skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa.

Með bréfi, dags. 21. október 1991, tók skattstjórinn í Reykjanesumdæmi framtal félagsins gjaldárið 1991 til endurreiknings og gerði stefnda að greiða tekjuskatt af ofangreindum kr. 151.771. Nam skattfjárhæðin kr. 68.297. Ríkisskattanefnd felldi hækkun skattstjóra niður með úrskurði 8. janúar 1992 með þeim rökum, að mat á eignarhluta Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf. í árslok 1978 bæri ekki aðeins að miða við hlutdeild þeirra í stofnfé félagsins, heldur einnig í óskiptu eigin fé Íslenskra aðalverktaka sf.

Í forsendum úrskurðar ríkisskattanefndar segir svo:

„Svo sem fram er komið snýst deila aðilja máls þessa um það, hvaða skilning leggja beri í það ákvæði 1. mgr. 9. gr. laga nr. 75/1981, um tekjuskatt og eignarskatt, sem setur útgáfu jöfnunarhlutabréfa án þess að hún teljist til skattskylds arðs af hlutabréfum það skilyrði, að hún sé *„byggð á raunverulegu verðmæti hreinnar eignar félagsins í lok þess árs sem næst er á undan útgáfuári, að teknu tilliti til opinberra gjalda sem tengd eru því ári“*. Er ágreiningsefnið, hvort í því sambandi skuli endurmeta eignarhluta Sameinaðra verktaka hf. í Íslenskum aðalverktökum sf. Þrátt fyrir framangreint orðalag er ekki ótvírætt, hvernig meta skuli raunverulegt verðmæti hreinnar eignar í þessu sambandi. Þegar horft er til framkvæmdar þessa ákvæðis er ljóst, að í reynd hefur verið vikið frá skattmati eigna. Fallast má á þá túlkun á ákvæðinu, því að ef miða hefði átt við skattmat, hefði löggjafinn vafalítið orðað ákvæðið öðruvísi. Þá þykja sjónarmið þau, er fram koma í athugasemdum við 7. gr. frv. til laga um tekjuskatt og eignarskatt, er varð

að l. nr. 70/1962, um tekjuskatt og eignarskatt, styðja þessa niðurstöðu. Það þykir eiga að leiða til þess, að fallist verði á þá kröfu kæranda að endurmeta beri eignarhluta Sameinaðra verktaka hf. í nefndu sameignarfélagi við notkun heimildar til skattfrjálsrar útgáfu jöfnunarhlutabréfa, þó að það hafi ekki verið gert áður. Kemur þá til skoðunar hvaða mörk ákvæði 5. ml. 1. mgr. 9. gr. nefndra laga, með síðari breytingum, og ákvæði til bráðabirgða II með lögum nr. 75/1981 setji fjárhæð skattfrjálsrar útgáfu jöfnunarhlutabréfa og hvort Sameinaðir verktakar hf. hafi farið út fyrir þau mörk. Er eftirfarandi tekið fram í síðargreinda ákvæðinu:

> *„Úthlutun jöfnunarhlutabréfa, sem byggð er á raunverulegu verðmæti hreinnar eignar félags í árslok 1978 að teknu tilliti til opinberra gjalda sem tengd eru því ári, er ávallt heimil án þess að hún teljist til arðs, sbr. 9. gr. Til hreinnar eignar félags í þessu sambandi telst þó ekki varasjóður sem myndaður hefur verið samkvæmt eldri skattalögum, sbr. einnig 12. tl. 1. mgr. 31. gr. Skattfrelsi slíkrar úthlutunar er því skilyrði bundið að hún hafi ekki í för með sér breytta eignarhlutdeild hlutaðeigenda eða hluthafa í hlutafélagi. Um úthlutun jöfnunarhlutabréfa, sem byggð er á breytingu hreinnar eignar eftir árslok 1978, fer eftir ákvæðum 9. gr.“*

Í greinargerð með frumvarpi því, sem varð að þeim lögum, segir svo um þetta ákvæði:

> *„Hér er hliðstæð heimild til útgáfu jöfnunarhlutabréfa og veitt var með lögum nr. 68/1971, sbr. lög nr. 7/1972. Úthlutunin skal byggð á raunverulegri hreinni eign félags í árslok 1978, óháð vísitölu liðinna ára, en úthlutun eftir það verður bæði bundin hreinni eign og vísitölu eins og í gildandi lögum.“*

Með vísan til ofangreindra lagaákvæða og nefndrar greinargerðar verður að telja að þau mörk, sem lýst er í greinargerðinni, gildi um skattfrelsi úthlutunar jöfnunarhlutabréfa. Samkvæmt framtalsgögnum Sameinaðra verktaka hf. og Íslenskra aðalverktaka sf. gjaldárið 1979, sem liggja frammi í málinu, þykir mega telja að eignarhluti Sameinaðra verktaka hf. í því sameignarfélagi hafi í árslok 1978 numið þeirri fjárhæð, metinn samkvæmt þeirri reglu sem áður er sagt frá, að Sameinuðum verktökum hf. hafi á árinu 1990 verið heimilt að gefa út þau jöfnunarhlutabréf, sem um getur í máli þessu, með þeim afleiðingum, að hluthafar í Sameinuðum verktökum hf., þ.á m. kærandi, njóti skattfrelsis af þeirri útgáfu við ákvörðun opinberra gjalda gjaldárið 1991. Er því fallist á kröfu kæranda í máli þessu, en aðalkröfu og varakröfu ríkisskattstjóra hafnað.“

III.

Til stuðnings dómkröfum sínum hefur stefnandi einkum lagt áherslu á:

a) að reglan um úthlutun skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa sé undantekningarregla er beri að skýra þröngt,

b) að forsenda fyrir úthlutun skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa á óbókfært dulið varafé í fyrnanlegum eignum hafi verið sú, að endurmat í samræmi við heimildir laga um tekju- og eignarskatt hefði farið fram,

c) að heimildir til endurmats fyrnanlegra eigna og úthlutun jöfnunarhlutabréfa hafi tengst saman í lögum um tekju- og eignarskatt hverju sinni, eftir að ákvæði um úthlutun jöfnunarhlutabréfa hafi verið tekin inn í lögin, og hvergi í þeim lögum sé að finna ákvæði um sérstakt endurmat vegna úthlutunar jöfnunarhlutabréfa,

d) að endurmat sé bundið við fyrnanlegar eignir og hafi endurmat á ófyrnanlegum eignum fyrst verið heimilað með lögum nr. 7/1980,

e) að endurmat hefði átt að fara fram innan þess frests, sem tiltekinn er í lögum nr. 7/1980,

f) að með orðasambandinu „raunverulegu verðmæti hreinnar eignar félags“ sé verið að vísa til skilgreiningar á „hreinni eign“, eins og hún er skilgreind í lögum um tekju- og eignarskatt og útgáfuheimild jöfnunarhlutabréfa ákvarðast af skattmati skattskyldra eigna að frádregnum frádráttarbærum skuldum,

g) að með endurmati eigna við áramót 1978/1979 hafi skattaðilar með lögum fengið ákveðna útgáfuheimild skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa og nýting þessarar heimildar hafi verið frjáls en ekki hafi verið áskilinn réttur til framreiknings, hafi þessi útgáfuheimild ekki verið nýtt strax,

h) að hinn 1. janúar 1979 hafi hlutafé í Sameinuðum verktökum hf. verið kr. 800.000 og við þá fjárhæð beri að miða útreikning á hinni almennu verðhækkun skv. 9. gr. laga nr. 75/1981 að teknu tilliti til síðari breytinga á hlutafénu. Þannig reiknuð útgáfuheimild sé til að mæta verðhækkun eftir það tímamark. Við þessa útgáfuheimild bætist síðan sú heimild, sem til var miðað við árslok 1978 að endurmati gerðu, en hana beri ekki að framreikna,

i) að ekki sé heimild til að telja stofnfjárhlut í Íslenskum aðalverktökum sf. á hærra verði en nafnverði, sbr. 5. tl. 74. gr. laga nr. 75/1981.

Þá sé fram komið að á árunum 1988–1992 hafi verið gefin út jöfnunarhlutabréf fyrir kr. 1.372.641.918,00. Á sömu árum nemi lækkun hlutafjár, sem útborgað var til hluthafa, kr. 1.242.641.918,00. Sýnist því eftir standa af heildarútgáfunni kr. 130.000.000,00 eða sem næst 10%. Tæpast verði fram

hjá því litið, að hér sé verið að sniðganga regluna í upphafi 9. gr. laga nr. 75/1981 um skattskyldu arðs af hlutum og hlutabréfum í félögum og undanþáguákvæðið um útgáfu jöfnunarhlutabréfa haft að yfirvarpi.

Ákvæði 58. gr. laga nr. 75/1981 um tekjuskatt og eignarskatt um óvenjuleg skipti í fjármálum hljóti að taka yfir það tilvik, sem hér um ræðir. Það hljóti að teljast til óvenjulegra skipta í fjármálum að samþykkja útgáfu á jöfnunarhlutabréfum og fella hana úr gildi eða afturkalla hana síðan á sama hluthafafundi og greiða að því búnu féð út til hluthafa.

Þá sé það og upplýst, að jöfnunarhlutabréfin hafi aldrei verið gefin út.

Loks heldur stefnandi því fram, að eins og málið var lagt fyrir ríkisskattanefnd, hafi því verið verulega áfátt, bæði um lýsingu málavaxta og málsástæður. Ekki verði séð, að fyrir henni hafi legið upplýsingar um, að ákvörðun um útgáfu jöfnunarhlutabréfanna 1990 var ekki tilkynnt Hlutafélagaskrá, bréfin ekki gefin út o.s.frv. og engar málsástæður uppi hafðar út af þessu. Ekki hafi heldur verið leitað álits nefndarinnar á heimild til framreiknings útgáfu samkvæmt lögum nr. 75/1981, ákvæði til bráðabirgða II.

Við munnlegan málflutning gerði ríkislögmaður grein fyrir málsástæðum sínum þannig í 5 töluliðum:

1. Að hlutafjáraukningin hafi ekki verið tilkynnt til Hlutafélagaskrár og þannig ekki fullnægt skilyrði til skattfrjálsrar útgáfu jöfnunarhlutabréfa, sbr. 37. gr. i.f. og 76. gr. laga um hlutafélög nr. 32/1978, því hafi aldrei verið neinn lagagrundvöllur fyrir útgáfu jöfnunarhlutabréfanna,
2. að ákvörðun um hækkun og lækkun hlutafjár með útborgun til hluthafa hafi verið tekin til að sniðganga ákvæði 1. mgr. 9. gr. skattalaga, og eigi því 58. gr. s. l. við,
3. að óheimilt sé að endurmeta eignarhlut Sameinaðra verktaka hf. í stofnfé Íslenskra aðalverktaka sf. við mat á heimild til skattfrjálsrar útgáfu jöfnunarhlutabréfa,
4. að endurmat hafi ekki farið fram í tæka tíð,
5. að framreikningur úthlutunarheimilda hafi verið óheimill.

Málsástæðu í 1. lið var lýst sem aðalmálsástæðu, málsástæðu í 2. lið sem varamálsástæðu gagnvart henni, málsástæðu nr. 4 sem varamálsástæðu gagnvart málsástæðu nr. 3 og málsástæðu nr. 5 sem varamálsástæðu gagnvart málsástæðum nr. 3 og 4.

Telur stefnandi, að framangreindar málsástæður eigi hver um sig eða allar saman að leiða til þess, að fella beri úrskurð ríkisskattanefndar úr gildi og gera stefnda að greiða hina umstefndu fjárhæð. Jafnframt eigi þær að leiða til þess, að kröfulið 2 beri að taka til greina og dæma fjárhæðina, er þar greinir, sem skattskyldan arð hjá hlutafélaginu.

IV.

Til stuðnings sýknukröfu sinni hefur stefndi einkum fært fram þessar röksemdir:

a) að sú meginregla hafi lengi verið í gildi í skattalögum, að verðhækkunartekjur skuli ekki skattleggjast. Komi þetta t.d. fram í 9. gr. laga um tekjuskatt og eignarskatt nr. 6/1935 og nú síðast í 8. tl. 28. gr. laga nr. 75/1981. Áður en ákvæðin um verðtryggingar og leiðréttingar með hliðsjón af verðlagsbreytingum tóku gildi, hafi verið leitast við að koma í veg fyrir skattlagningu verðhækkunartekna með sérstökum ákvæðum um söluhagnað eigna. Söluhagnaður hafi þannig verið undanþeginn skattlagningu, ef eign hafði verið í eigu skattþegns um tiltekinn lágmarkstíma, sbr. t.d. E-lið 7. gr. laga nr. 68/1971. Í eldri lögum hafi verið sú undantekning frá þessari reglu, að hvers konar úthlutun til hluthafa vegna hlutafjáreignar þeirra hafi verið talin skattskyld. Undanþága þessi hafi þótt óeðlileg, enda leitt til skattlagningar verðhækkunartekna, sem meginregla laganna gerði ekki ráð fyrir. Ráð hafi verið fundið til að leysa úr vandamáli þessu með lögum nr. 40/1978 og þá lögfest sú meginregla, að skattleggja bæri eingöngu rauntekjur skattaðila og hlutafélögum heimilað að leiðrétta eigið fé til samræmis við raunverulegt verðmæti þess og gefa út jöfnunarhlutabréf til leiðréttingar á verðrýrnun hlutafjáreignar hluthafa. Verði sjónarmið stefnanda viðurkennd, hefði það í för með sér, að verðhækkunartekjur yrðu áfram skattlagðar þrátt fyrir lagabreytingar, sem fólust í setningu laga nr. 40/1978, sbr. lög nr. 75/1981, og það stríði gegn framkvæmd laganna, allt frá því að þau tóku gildi,

b) að reglan um úthlutun skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa skv. 9. gr. laga nr. 75/1981 sé staðfesting á þeirri meginreglu að ekki skuli skattleggja verðhækkunartekjur,

c) að ákvæði II til bráðabirgða í lögum nr. 75/1981 beri að túlka samkvæmt orðanna hljóðan, en þar segi, að úthlutun jöfnunarhlutabréfa, sem byggð er á raunverulegu verðmæti hreinnar eignar félags í árslok 1978, sé ávallt heimil, án þess að hún teljist til arðs,

d) að með orðasambandinu „raunveruleg hrein eign" sé ekki verið að vísa til skilgreiningar á hreinni eign samkvæmt skattalögum heldur sé ætlunin að finna raunverulegt verðmæti hverrar einstakrar eignar, sem félag á, og fjárhæð skulda, sem félag skuldar,

e) að vinnureglur skattyfirvalda við ákvörðun heimildar skattfrjálsrar útgáfu jöfnunarhlutabréfa hafi byggst á allt öðru eignarmati en gert er við ákvörðun á eignarskattsstofni,

f) að með endurmatsreglum skattalaga sé verið að ákveða endurmat eigna til fyrningarstofns, til ákvörðunar á eignarskattsstofni og til útreiknings á skattskyldum söluhagnaði og hafi ekkert með mat á raunverulegri hreinni eign að gera,
g) að með orðalaginu „ávallt heimil“ í ákvæði II til bráðabirgða í lögum nr. 75/1981 séu í reynd engin tímamörk á heimild til útgáfu skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa sem miði við raunverulegt verðmæti hreinnar eignar félags í árslok 1978,
h) að engin efni séu til að fara með eignarhluta í sameignarfélagi með öðrum hætti en aðrar eignir, þ.m.t. eignarhlut í hlutafélagi, enda hvergi í lögum að finna ákvæði um að undanskilja eignarhlut í sameignarfélagi eða telja hann á nafnverði, þegar ákveða skal raunverulega hreina eign hlutafélags.

Þá andmælir stefndi þeirri málsástæðu, sem stefnandi hefur hreyft til stuðnings kröfu um ógildingu á úrskurði ríkisskattanefndar að útgáfa Sameinaðra verktaka hf. á hinum umdeildu jöfnunarhlutabréfum sé ógild þar sem útgáfa þeirra hafi ekki verið tilkynnt Hlutafélagaskrá, með þeim rökum:

a) að þessi málsástæða sé of seint fram komin,
b) að málið hafi farið lögboðnar kæruleiðir að öllu leyti,
c) að hún samrýmist ekki aðalkröfu stefnanda,
d) að ákvæði 37. gr. og 76. gr. hlutafélagalaga um tilkynningarskyldu taki ekki til tilviks þess sem hér um ræðir, þar sem raunveruleg breyting á samþykktum eða hlutafé hafi ekki verið gerð. Þá megi líta til sérreglna 44. gr. og 45. gr. hlutafélagalaga,
e) að Hlutafélagaskrá framfylgi ekki þeim kröfum um tilkynningarskyldu, sem lögin geri samkvæmt víðustu túlkun, sbr. t.d. 2. mgr. 147. gr. og 154. gr. laganna,
f) að líta megi til 3. mgr. 149. gr. hlutafélagalaga,
g) ákvæði hlutafélagalaga um tilkynningarskyldu séu sett til verndar lánardrottnum og hluthöfum og komi skattskilum ekki við, enda ekki verið beitt á því sviði.

Loks hefur stefndi gagnrýnt kröfugerð stefnanda og orðað, að málið eigi að sæta frávísun án kröfu.

Í tölulið 1 felist að stefnandi geri kröfu um, að endurálagning skattstjóra frá 21.10. 1991, sem stefndi kærði með bréfi, dags. 22.10. 1991, og skattstjóri staðfesti með úrskurði 29.10. 1991, standi, en sú álagning fól í sér, að úthlutun jöfnunarhlutabréfa í Sameinuðum verktökum hf. umfram heimild ríkisskattstjóra skuli teljast skattskyld hjá hluthöfum. Telur stefndi að álagning skattstjóra, sem ríkisskattanefnd ómerkti, geti ekki raknað við. Vaxtakrafa

samkv. 3. tl. kröfugerðar geti ekki myndast fyrr en ný álagning hafi farið fram. Dráttarvaxtakrafan samrýmist því ekki 110. gr. l. nr. 75/1981.

Töluliður 2 í dómkröfu stefnanda feli í sér kröfugerð umfram þá sem skattstjóri og ríkisskattstjóri gerðu fyrir ríkisskattanefnd. Hún samrýmist ekki aðaldómkröfu stefnanda skv. tölulið 1, sem, eins og áður segir, felur í sér kröfu um staðfestingu á úrskurði skattstjóra, sem viðurkenndi á grundvelli heimildar ríkisskattstjóra, að hluti jöfnunarhlutakröfuútgáfunnar fæli ekki í sér skattskylda arðgreiðslu. Dómkröfur stefnanda samkvæmt 1. og 2. tölulið séu því ekki samrýmanlegar og tl. 2 feli í raun í sér beiðni um lögfræðilegt álit. Þá sé krafa skv. 2. tl. of seint fram komin og komist ekki að nú, sbr. 100. gr. laga nr. 75/1981, áður en henni var breytt með lögum nr. 30/1992. Stefna og fleiri sóknarskjöl feli í sér skriflegan málflutning og brjóti því í bága við fyrirmæli einkamálalaga um málatilbúnað.

Álit réttarins.

Á aðalfundi Sameinaðra verktaka hf. hinn 6. júní 1990 var stjórn félagsins heimilað að auka hlutafé þess um kr. 105.483.225,- með útgáfu jöfnunarhlutabréfa. Jafnframt heimilaði fundurinn stjórninni að lækka hlutaféð um kr. 95.483.225,- og greiða hluthöfum þá fjárhæð. Mismunur er kr. 10.000.000,-. Stjórnin nýtti þessar heimildir, án þess þó að hlutabréf væru gefin út. Ákvörðun aðalfundarins og framkvæmd hennar var ekki tilkynnt Hlutafélagaskrá.

Þeirri málsástæðu, að útgáfa jöfnunarhlutabréfa sé ógild vegna fyrirmæla hlutafélagalaga, var nægilega hreyft í stefnu, til að stefndi hefði tækifæri til að verjast henni. Málsástæða, sem kemur fram við upphaf máls, verður ekki talin of seint fram komin í því máli.

Í 2. mgr. 76. gr. hlutafélagalaga er kveðið svo á, að *samþykkt um breyting á samþykktum hlutafélags skuli tilkynnt til Hlutafélagaskrár þegar í stað, og eigi öðlast breytingin gildi fyrr en hún hefur verið skráð.* Í 6. gr. er mælt svo fyrir í 4. tölulið, að greina beri *hlutafé í samþykktum* hlutafélaga.

Í 37. gr. hlutafélagalaga, sem fjallar um hækkun hlutafjár með útgáfu jöfnunarhlutabréfa, er sérstaklega kveðið svo á í 4. mgr., að slík hlutafjárhækkun sé *ekki gild fyrr en ákvörðun hefur verið skráð.* Í athugasemdum með frumvarpi því, er síðar varð að lögum um hlutafélög nr. 32/1978, segir um 37. gr., að ákvæðið hafi það í för með sér, að ekki megi gefa út jöfnunarhlutabréf fyrr en ákvörðunin hafi verið tilkynnt og skráð.

Ógildi hlutafjárhækkunarinnar myndi leiða til þess að úthlutun jöfnunarhlutabréfanna myndaði ekki skattstofn á hendi stefnda. Greiðsla til hluthafa vegna ógildrar lækkunar hlutafjár ætti skv. 110. gr. hlutafélagalaga að

ganga til baka. Ef byggt yrði á því að vanræksla á skráningu hlutafjárhækkunarinnar gerði hana ógilda, leiddi það því til sýknu í máli þessu. Hér reynir því á reglur einkamálaréttarfars um forræði aðila á málsmeðferð og sakarefni og þó einkum reglu þá, sem lögfest er í 2. mgr. 111. gr. laga nr. 91/1991.

Stefnandi hefur hreyft þessari málsástæðu, en í andstæða stefnu, og haft hana uppi til stuðnings áfelliskröfu, sem hún nýtist ekki til.

Af hálfu stefnda er sýknu ekki krafist af þessari ástæðu, þvert á móti hefur stefndi lýst því sérstaklega yfir, að hann vilji ekki að dómur verði á henni byggður. Skattyfirvöld hafa fjallað um ágreining um skattskyldu vegna útgáfu jöfnunarhlutabréfanna án þess að láta sig skipta hvort fullnægt væri skilyrðum hlutafélagalaga um skráningu. **Við þessar réttarfarsaðstæður þykja ekki efni til að dómurinn sýkni af sjálfsdáðum á þeim grundvelli að hækkun hlutafjár sé ógild vegna fyrirmæla hlutafélagalaga.**

Heimild til lækkunar hlutafjár í því skyni að greiða lækkunarféð út til hluthafa felst í ákvæðum 2. mgr. 42. gr. hlutafélagalaga og ekkert er því til fyrirstöðu að það sé gert í tengslum við hlutafjárhækkun.

Þær greinar laga nr. 75/1981 um tekju- og eignarskatt, sem einkum koma til álita við úrlausn á ágreiningi málsaðila, eru ákvæði til bráðabirgða II og 9. gr.

Efni ákvæðis til bráðabirgða II í lögum nr. 75/1981 hefur áður verið rakið en fyrri málsgrein 9. gr. laga nr. 75/1981 er þannig:

„Til arðs af hlutum og hlutabréfum í félögum, sem um ræðir í 1. tl. 1. mgr. 2. gr., telst auk venjulegrar arðgreiðslu sérhver afhending verðmæta til hlutareiganda eða hlutthafa er telja verður sem tekjur af hlutareign þeirra í félaginu. Til arðs telst þó ekki úthlutun jöfnunarhlutabréfa sem hefur ekki í för með sér breytta eignarhlutdeild hlutareiganda eða hluthafa í hlutafélagi og telst því ekki heldur til skattskyldra tekna hlutareigandans. Útgáfa bréfanna skal byggð á raunverulegu verðmæti hreinnar eignar félagsins í lok þess árs sem næst er á undan útgáfuári, að teknu tilliti til opinberra gjalda sem tengd eru því ári. [Til hreinnar eignar félagsins í þessu sambandi telst þó ekki fjárfestingarsjóður, sbr. II. tl. 31. gr. (l. 8/1984)]. Samanlagt nafnverð jöfnunarhlutabréfanna má ekki vera hærra en svarar til hækkunar á hlutafé félagsins í samræmi við almennar verðhækkanir frá 1. janúar 1979 eða frá stofnun hlutafélags eða innborgun hlutafjár eftir þann tíma. Ríkisskattstjóri ákveður hvernig reikna skal hina almennu verðhækkun. Arður af eigin hlutum eða hlutabréfum hlutafélags telst hvorki til tekna né gjalda hjá því."

Úthlutun jöfnunarhlutabréfa er leiðrétting á eigin fé til samræmis við raunverulegt verðmæti þess og er þess vegna leiðrétting á verðrýrnun

hlutafjáreignar. Með heimildarákvæðum í lögum um úthlutun á jöfnunarhlutabréfum leggur löggjafinn meðal annars grunn að því hvernig skattleggja skuli söluhagnað að því er varðar hlutabréf. **Með úthlutun jöfnunarhlutabréfa er verið að gera eigendum mögulegt að koma nafnverði hlutabréfa sinna á raunvirðisgrunn**, sem eftir það er miðað við í ákvörðun skattskylds söluhagnaðar við kaup og sölu hlutabréfa svo og við greiðslu arðs. Frá 1. janúar 1979 hefur úthlutunarheimild miðast við almennar verðhækkanir og er það ríkisskattstjóri sem ákveður hvernig hana skuli reikna, sbr. 5. og 6. ml. 1. mgr. 9. gr. laga nr. 75/1981. Ákvæði þessi hníga að því að ekki skuli skattleggja verðhækkunartekjur.

Um ákvörðun raunvirðisgrunns hlutabréfa í hlutafélögum í árslok 1978 fer eftir ákvæðum til bráðabirgða II í lögum nr. 75/1981, sem segir að *úthlutun jöfnunarhlutabréfa, sem byggð er á raunverulegu verðmæti hreinnar eignar félags í árslok 1978* ... [sé] *ávallt heimil án þess að hún teljist til arðs.*

Kemur hér til álita, hvort raunverulegt verðmæti hreinnar eignar skuli byggja **á bókfærðri hreinni eign til skatts** eða öðru því **eignamati, sem teldist nær vera raunverulegu verðmæti** hreinnar eignar. Endurmatið samkvæmt skattalögum er fyrst og fremst hugsað til að viðhalda raungildi afskrifta í atvinnurekstri og til að mæla skattskyldan söluhagnað þeirra eigna sem endurmetnar eru.

Í frumvarpi ríkisstjórnarinnar til laga nr. 68/1971 var heimild til útgáfu jöfnunarhlutabréfa miðuð við *bókfærða hreina eign* hlutafélags. Í meðförum þingsins varð sú breyting á að útgáfuna skyldi byggja á *raunverulegu verðmæti hreinna eigna* félagsins. Verður ekki annað ráðið af þessu en að þingið hafi með orðalagsbreytingunni viljað gera **greinarmun** á **bókfærðri** hreinni eign og **raunverulegu verðmæti** hreinnar eignar. Ákvæði laga nr. 75/1981 eru efnislega og orðafarslega samhljóða ákvæðum laga nr. 68/1978 að þessu leyti. Með þetta í huga ber að skoða gildandi ákvæði.

Sú krafa stefnanda, að meta eigi úthlutunarheimild jafna skattskyldri hreinni eign, byggist á því, að jafnhliða úthlutunarheimild jöfnunarhlutabréfa samkvæmt skattalögum hafi farið fram endurmat á eignum samkvæmt sömu lögum, það hafi verið ætlun löggjafans að þetta tvennt færi saman. Stefndi í máli þessu vísar til þess að raunverulegt verðmæti hreinnar eignar félags sé annað en skattskyld hrein eign.

Þykir verða að taka undir það sjónarmið stefnda að **löggjafinn hefði orðað ákvæðið á annan hátt** og ótvíræðari (t.d. bókfært eigið fé, bókfærð hrein eign hlutafélagsins, skattskyld hrein eign hlutafélagsins), ef það hefði ekki verið ætlunin að meta þyrfti þessa úthlutunarheimild sjálfstætt og á annan veg en uppgjör til skatts segði til um.

Framkvæmd skattyfirvalda á bráðabirgðaákvæði II **hefur allt frá upphafi vikið frá skattmati eigna í verulegum mæli**. Með notkun sérstakra óútgefinna viðmiðunarreglna frá árunum 1979 og 1980 hefur embætti ríkisskattstjóra sett reglur um hvernig skattyfirvöldum beri að standa að sérstöku endurmati eigna við útreikning á úthlutunarheimild jöfnunarhlutabréfa og er þar vikið verulega frá endurmetnu bókfærðu verði þeirra varanlegu rekstrarfjármuna sem endurmetnir eru samkvæmt sérstökum ákvæðum skattalaga. Enn fremur er þar að finna reglur um mat á eignarhlut í öðrum félögum, þegar hlutafélag á hlut í öðru hlutafélagi, og einnig þá viðmiðunarreglu að ekki skuli meta til hreinnar eignar hlut í sameignarfélagi nema á nafnverði stofnframlags. Öll framkvæmd skattyfirvalda á þessu ákvæði hefur frá árinu 1979 byggst á þessum viðmiðunarreglum.

Við framkvæmd skattalaga ber að hafa í heiðri **jafnræðisreglu. Engin efni þykja standa til að meta áhættufé í atvinnurekstri mismunandi eftir félagsformum**. Sú viðmiðunarregla skattyfirvalda að meta eignarhlut í sameignarfélagi á bókfærðu stofnverði er í andstöðu við viðmiðunarreglu þeirra um sama efni þegar um hlutafélög er að ræða, þ.e. þegar hlutafélag á hlutabréf í öðru hlutafélagi. Þá ber einnig að líta til þess að engar eignir eða skuldir eru sérstaklega undanskildar þegar löggjöfin ákveður heimild til úthlutunar á jöfnunarhlutabréfum, byggða á raunverulegu verðmæti hreinnar eignar. Því þykir ljóst að **tilgangur löggjafarinnar** hafi verið **að allar eignir og allar skuldir kæmu inn í** það verðmat og á sambærilegum raunvirðisgrunni sem í lögunum er nefnt raunverulegt verðmæti hreinnar eignar félags í árslok 1978. **Sú mismunun gjaldenda, sem áðurnefndar viðmiðunarreglur leiða til, samrýmist ekki lögmætum skattlagningarsjónarmiðum** og fer í bága við grunnreglu 77. og 78. gr. stjórnarskrár **um jafnræði skattþegna**.

Með lögum nr. 40/1978, sbr. nú lög nr. 75/1981, voru gerðar ýmsar grundvallarbreytingar á reikningsskilum atvinnurekstrar. **Að meginstofni til voru þær breytingar allar í þá átt að taka upp vísitöluútreikninga og aðlaga reikningsskil að verðbólgu**. Þessir vísitöluútreikningar hafa það allir að sameiginlegu markmiði að færa fjárhæðir til verðlags hvers árs á samfelldan og skipulegan hátt frá árslokum 1978 og frá einu ári til þess næsta. **Allt endurmat varanlegra rekstrarfjármuna byggist á því, að sú fjárhæð, sem fundin var sem framreiknað kostnaðarverð eða hrein eign í árslok 1978, sé síðan framreiknuð frá einu ári til annars** á samfelldan, skipulagðan hátt, **með verðbreytingastuðli, sem notaður er við ákvörðun á afskriftum, bókfærðu verði eigna og söluhagnaði. Hið sama á við um hlutafé** og varanlega rekstrarfjármuni, sbr. 2. ml. 2. mgr. 17. gr. laga nr. 75/1981, en þar segir, að við

ákvörðun söluhagnaðar varðandi hlutabréf skuli framreikna upphaflegt kaupverð samkvæmt verðbreytingastuðli.

Því ber að hafna því sjónarmiði stefnanda, að ekki séu fyrir hendi heimildir til framreiknings úthlutunarheimilda skattfrjálsra jöfnunarhlutabréfa miðað við árslok 1978. Öll ákvæði laga nr. 75/1981 um framreikning fjárhæða svo og stefna laganna ásamt allri framkvæmd skattyfirvalda á þeim frá árinu 1979 bera þess ótvírætt vitni, að sá almenni skilningur hefur ríkt **að allar fjárhæðir framreiknist frá árslokum 1978** og síðan áfram, enda segir svo berum orðum í ákvæði II til bráðabirgða í lögum nr. 75/1981.

Samkvæmt þessu ber að sýkna stefnda af öllum kröfum stefnanda í máli þessu.

Málskostnaður fellur niður.

Már Pétursson héraðsdómari kveður upp dóm þennan ásamt meðdómsmönnunum Sigurði Tómassyni, löggiltum endurskoðanda, og Steingrími Gauti Kristjánssyni héraðsdómara.

Dómsorð:

Stefndi, Félag vatnsvirkja hf., á að vera sýkn af öllum kröfum stefnanda, fjármálaráðherra fyrir hönd ríkissjóðs.

Málskostnaður fellur niður.